

KORENI I NEKE KARAKTERISTIKE SAVREMENOG MILITARIZMA

Buržoaska teorija najčešće definiše militarizam kao politički režim koji se oslanja na oružanu silu. Međutim, ovakva definicija militarizma se nikako ne može smatrati potpunom, a ni tačnom, pošto ne ukazuje na bitne karakteristike militarizma. Jer svaka država, svaki politički režim, raspolaže oružanom silom i oslanja se na nju. A svaka država i svaki politički režim nisu, kao što znamo, militaristički.

Otuda kod militarizma treba tražiti druge, važnije karakteristike, a ne samo oslonac na oružanu silu. A one su ne u tome da li se država i politički režim oslanjaju na oružanu silu, nego kako, u kojoj meri i posebno s kakvim ciljem to čini. Zato Lenjin, definišući militarizam, upravo ističe one crte koje ga karakterišu kao sredstvo agresivnog pritiska prema spoljnom svetu i potlačivanja obespravljenih društvenih slojeva na unutrašnjem planu.

»Savremeni militarizam« — pisao je Lenjin — »plod je kapitalizma. Obe njegove forme su životno manifestovanje kapitalizma: kao vojna sila koju kapitalističke države upotrebljavaju u njihovim spoljnim sukobima („Militarismus nach aussen“ — kako se izražavaju Nemci) i kao oruđe u rukama vladajućih klasa koje služi za sve vrste potlačivanja (ekonomska i politička) proleterskih pokreta („Militarismus nach innen“).¹

Prema tome, bitna je karakteristika militarizma, po Lenjinu, u tome da se on oslanja na vojnu silu da bi porobljavao i u spoljnim i u unutrašnjim odnosima. Ali ta karakteristika militarizma, iako objašnjava suštinu, ne označava u potpunosti i njegovu sadržinu. Jer ta karakteristika ne ide dalje od osnovnog, najuopštenijeg. U njoj nema, pre svega, odgovora na pitanje kako se militarizam odražava na sve oblasti društvenog života jedne zemlje za vreme mira. A ta komponenta manifestovanja militarizma je, međutim, vanredno značajna i intenzivno prisutna, predstavlja jednu od njegovih bitnih karakteristika. Otuda pod militarizmom podrazumevamo državni sistem u kome se vojska izdiže iznad društva, u kome oficirska kasta ima odlučujući uticaj na celokupan društveni život, na politiku, ekonomiku, nauku, kulturu, umetnost, itd. Jednom rečju, to je državni sistem u kome je »vojska . . . postala glavna svrha države, svrha sama sebi«, gde » . . . narodi postoje još jedino zato da daju vojnike i da ih hrane«. ² To je državni sistem u kome: »militarizacija prožima . . . ceo javni život«, u kome je sve podređeno vojniziranju, jer: »militarizacija postaje sve«. ³

¹ V. I. Lenjin, *Dela*, tom XV, str. 169 (na ruskom).

² F. Engels, *Anti-Dühring*, *Naprijed*, str. 176.

³ V. I. Lenjin, *Izabrana dela I*, knjiga druga, *Kultura*, 1949. god., str. 443.

No, razume se, takav privilegovan položaj u društvu vojska stiče ispunjavanjem volje vladajuće klase u čijem interesu ona postaje na unutrašnjem planu instrumenat totalitarne diktature uperene protiv potlačenih klasa, a na spoljnopolitičkom planu instrumenat agresivnog pritiska i osvajačke politike prema drugim narodima.

Sa takvim manifestacijama, manje ili više izraženim, militarizam se ne javlja kao društvena pojava samo našeg vremena. Ne ni samo kao društvena pojava u kapitalizmu. Nov je samo termin i njegova pojava (šezdesetih godina XIX veka) vezana za period razvoja kapitalističkog društva. A faktički se militarizam kao društvena pojava uočava već sa prvim pojavama primene vojne sile s ciljem porobljavanja potčinjenih klasa i drugih naroda.

U stvari, militarizam je nastao sa pojavom klasnog društva i prati ga u svim oblicima njegovog razvitka. Kapitalističko društvo je, međutim, stvorilo vanredne materijalne i druge mogućnosti da militarizam poprimi svoje najpotpunije oblike i da se najvidnije manifestuje.

No, mada je klasno društvo izvor militarizma i militarizam u klasnom društvu zakonita pojava, ipak se klasna društvena formacija i militarizam ne mogu poistovetiti. Jer, iako u svakoj klasnoj društvenoj formaciji ima militarističkih pojava, one nisu svagde jednako brojne i ne predstavljaju svagde glavnu karakteristiku državnog sistema. S druge strane, uočljiva je periodičnost u militarizaciji društvenog života pojedinih država. Osnovne karakteristike te periodičnosti bile su u tome da su pri nastajanju novih klasnih društvenih formacija militarističke tendencije slabile da bi kasnije jačale. A to pokazuje da je razvoj militarizma u direktnoj i neposrednoj vezi sa zakonitostima društvenog razvitka.

Međutim, istorijske činjenice pokazuju da je bilo i odstupanja od ovih opštih zakonitosti. To naročito kada se imaju u vidu karakteristike rađanja kapitalističkog društvenog sistema u nekim zemljama, u kojima je, zbog straha od radničke klase, odmah posle pobeđe buržoaske revolucije došlo do sprege između buržoazije s jedne strane, i svrgnute feudalne klase i vojnobirokratske kaste, s druge strane. Dakle, do rađanja feudalno-kapitalističkog, odnosno monarho-kapitalističkog militarizma.

Suština je u tome da se vladajuća klasa oslanja na militarističke snage onda kada nije u stanju da drugim sredstvima drži u pokornosti potčinjenu klasu i kada bez vojne sile ne može ostvarivati svoje spoljne ekonomsko-političke ciljeve.

Otuda militarizam nosi uvek karakteristike ne samo određene društvene formacije iz koje je nastao nego i karakteristike konkretne epohe, konkretnog razdoblja i konkretnog stanja u razvoju svake uže društvene zajednice.

Saglasno ovome, svaki konkretni militarizam nosi i posebna obeležja svake uže društvene zajednice, dakle, i nacionalna obeležja. Zato se i kod današnjeg, savremenog militarizma, iako je on zadržao bitna obeležja militarizma prethodnih epoha društvenog razvitka, ne mogu nikako tražiti potpuno iste osobine i manifestacije koje je militarizam imao u robovlasničkom ili feudalnom društvu, u ranom ili domonopo-

lističkom kapitalizmu. Isto tako, neophodno je uočiti i izvesne razlike u militarizaciji pojedinih današnjih kapitalističkih zemalja.

Današnji svet, kao što znamo, karakteriše, u prvom redu, ogromno narastanje socijalističkih snaga. Socijalizam danas već prerasta u svet-ski sistem. Taj proces prerastanja, uz narastanje antikolonijalnih snaga i oslobađanja od kolonijalnog ropstva, ubrzava raspadanje osnova na kojima je građen monopolistički kapitalizam. A svi ti progresivni procesi posledica su narastanja proizvodnih snaga društva i na toj osnovi nacionalnog i političkog buđenja širokih narodnih masa.

Suočeni sa nerazrešivim protivurečnostima svog društva, kapitalistički monopoli su prinuđeni da se sve više oslanjaju na silu da bi sačuvali svoje društveno-ekonomske pozicije. A to je dovelo do potrebe da se militaristički krugovi i monopoli međusobno povežu neraskidivim vezama. U današnjoj situaciji oni se u stvari stapaju u jedno i razvojni put ide sve više linijom uvlačenja militarista na komandne položaje u kapitalističkim monopolima, ili dovođenja monopolista na visoke političke položaje koji imaju neposrednog uticaja na vojnu politiku.

Takav proces je manje-više karakterističan za većinu zemalja današnjeg kapitalističkog sveta. U skoro svakoj od njih mogla bi se naći potvrda takvog kretanja. Posledice takvih kretanja su, s jedne strane, veliki uticaj vojnih krugova na celokupan unutrašnji društveno-ekonomski život u tim zemljama, a s druge strane, vojna politika postaje oruđe monopolističkih interesa kako u izgradnji nacionalnih oružanih snaga i nacionalne strategije, tako i u stvaranju zajedničkih oružanih snaga, određivanju zajedničke strategije i izgrađivanju vojnog savezništva.

Različiti ekonomski interesi. Proces ekonomskog razvoja savremenog sveta prati i udruživanja kapitalističkih monopola, vojno i političko organizovanje kapitalista čitavog sveta u borbi protiv pozitivnih progresivnih kretanja. Direktna posledica ovog procesa je pojava blokovske vojno-političke organizacije sa čitavim sistemom multilateralnih i bilateralnih paktova. A to je opet upućivalo na stvaranje zajedničkih militarističkih strategijskih koncepcija i na izgrađivanje zajedničke militarističke vojne teorije.

Opšta slika strukture i sistema vojnih paktova Zapada, s obzirom na to da je njome obuhvaćeno oko 45 kapitalističkih zemalja svih kontinenata, izuzev Afrike, stvara utisak da je savremeni militarizam rešio problem savezništva za kapitalistički svet. To još više izgleda kad se zna da u svakom od tih paktova postoje zajednički politički organi, a u nekima i zajedničke komande, stvoreni zato da rešavaju probleme eventualnih suprotnosti i stvaraju uslove za jedinstveno delovanje u slučaju rata.

Međutim, već i malo studioznijim razmatranjem strukture ovih vojno-političkih organizacija konstatuje se koliko je Lenjin bio u pravu kada je tvrdio da »vojni savez ne može da postoji bez ekonomskog«.⁴

Ta struktura pokazuje da je ona bila uslovljena različitošću ekonomskih interesa nosilaca saveza — SAD, Velike Britanije i Francuske.

⁴ V. I. Lenjin, *Dela*, tom XXVI, str. 457 (na ruskom)

Na vrlo slikovit način ona ispoljava težnju ovih partnera da u pojedinim područjima sveta očuvaju interese vlastitih i spreče prodor »savezničkih« monopola.

Zato, iako su opšti, vojni i politički interesi Zapada pri stvaranju sistema vojno-političkih organizacija, koje se uklapaju u vojni savez kapitalističkog sveta, bili jedinstveni, ipak se — ali na ekonomskom planu ponovilo istorijsko iskustvo kapitalističkog sveta na koje ukazuje Verdi di Vernea, ističući da u vojnim koalicijama »svaki saveznik ponaosob teži savršeno različitom cilju«. Danas, u uslovima eventualnog atomskog rata, savezništvo kapitalističkih država je zbog ovoga još više dovedeno u pitanje.

Za monopole ratno stanje nije ni ranije predstavljalo barijeru da trguju sa neprijateljem ako im je to u interesu, da neprijatelju prodaju i oružje, ili da pred svojom vladom kriju patente za proizvodnju kritičkih stratejskih materijala, jer su takav aranžman imali pre rata sa monopolom neprijateljske zemlje. Najočitiiji primer takve saradnje monopola dve neprijateljske zemlje je poznata saradnja nekih američkih i nemačkih monopola u drugom svetskom ratu.

No, bez obzira na problematičnost savezničkih odnosa između kapitalističkih zemalja, u poslednje vreme treba zapaziti da militaristički krugovi Zapada, nalazeći se pred nesavladivim preprekama u borbi protiv progresivnih pokreta i uočavajući vidljive manifestacije slabog savezništva, pozivaju na zajedničko angažovanje ceo kapitalistički svet u borbi protiv oslobodilačkih pokreta i nastoje da to u praksi sprovedu na primeru borbe protiv Vijetkonga.

Međutim, i ovde se u celini nije moglo otići dalje od simboličnog jedinstva. Jer se pokazalo da većina zemalja nije spremna da se do kraja angažuje radi spasavanja američkih monopola. Francuska je štaviše odbila ne samo da pruži bilo kakvu pomoć južnovijetnamskom režimu, nego i da politički pruži podršku takvoj akciji. U celini, sem SAD, Australije i Novog Zelanda, niko drugi nije do sada uputio svoje jedinice u Južni Vijetnam. Malezija je preuzela školovanje policije. Ostali saveznici su, međutim, pristali da daju samo ekonomsku pomoć.⁵

Tako se i na ovom primeru obistinilo da onde »gde nema zajedničkih interesa, tu ne može biti ni zajedničkog cilja, a još manje zajedničke akcije.«⁶

Sa sličnim problemima susreće se savremeni militarizam i pri stvaranju zajedničkih vojnih komandi. Jer i ovde je vladajući princip da se kroz komande savezničkih snaga obezbedi interes pojedinih monopolističkih saveza, a ne princip sposobnosti vojnih ličnosti. Otuda problem zajedničkih vojnih komandi zapadni svet nije mogao u potpunosti rešiti. Pri nekim paktovima ni do danas nisu obrazovane zajedničke komande. Sem toga, zbog stalnih sporova između pojedinih zemalja članica paktova, rad postojećih komandi je često praktično sasvim paralisano sukobima monopolskih interesa.

⁵ Podaci objavljeni u *Politici* od 6. X 1964. god.

⁶ F. Engels, *Revolucija i kontrarevolucija u Nemačkoj*, *Kultura*, 1953. god. str. 18.

Isto tako, zbog protivurečnih interesa kapitalističkih monopola, vojna politika savremenih militarističkih krugova, i pored ulaganja vanrednih napora, nije mogla dovesti do tako nužne standardizacije većeg dela vojne opreme i naoružanja ni u nacionalnim, a još manje u opšte-savezničkim okvirima.

Očigledan primer za takvu situaciju je problem standardizacije puščane municije za koju je u NATO-paktu bilo rešeno da to bude municija kalibra 7,62 mm. I kada se smatralo da je taj problem definitivno rešen, Francuska, koja je trebalo da privremeno ostane, zbog rata u Alžiru, na pušci 7,5 mm, nije ni do danas izmenila u svom naoružanju ovu pušku, a SAD su u prošloj godini prišle širokom programu ispitivanja četiri nove vrste pušaka, od kojih nijedna ne odgovara standardu NATO-pakta.⁷

Teško je navesti monopole da priznaju bolje kvalitete onoj vrsti tehnike i naoružanja koju proizvode drugi monopoli. Zato je sasvim realna pretpostavka da će verovatno i dalji naponi na standardizaciji vojne opreme i naoružanja ostajati bez većih rezultata.

Očigledno je da se nacionalni monopolistički krugovi ne mogu odreći profita koje ostvaruju na vojnim porudžbinama svojih vlada i zato svaki od njih teži ili da nametne svoju opremu kao standardnu za sve svoje saveznike, ili, u suprotnom, da makar zadrži proizvodnju vlastitog proizvoda za nacionalne oružane snage.

Ideologija prilagođena novim uslovima. Iako je poznato da savremeni militaristi, zbog slepog služenja kapitalističkim monopolima, nisu u stanju da do kraja sagledaju nastale društvene promene, pa otuda ni sveukupan njihov uticaj na borbena dejstva i posebno na tok i ishod rata u celini, oni se u mnogim pitanjima vojne politike veoma vešto prilagođavaju današnjim društvenim kretanjima. Savremena militaristička ideologija, psihološki pritisak na umove ljudi i način kontrarevolucionarnog ratovanja predstavljaju očigledan primer upravo takvog prilagođavanja savremenog militarizma.

Naime, u savremenim uslovima, kada je rat kao sredstvo za rešavanje međunarodnih suprotnosti osuđen od stotina miliona ljudi današnjeg sveta i kada je osvajački rat u Povelji OUN pravno okarakterisan kao zločin, militaristička ideologija se ne može više služiti otvorenim zastupanjem shvatanja koja je ona o ratu branila u prošlosti. Jer ko može danas zastupati gledanja na rat koja su, recimo, zastupali nemački filozofi osamnaestog i devetnaestog veka, kao što su: »Rat je prirodno stanje«, »Večiti mir je moguć samo na groblju«, »Rat je slavlje svega što je najbolje«, »U odnosima među državama nema drugog prava do prava jačega« itd.

Zato je posle drugog svetskog rata iz svih zvaničnih dokumenata brižljivo odstranjena svaka militaristička ideologija.

»Militarizam danas svečano osuđuju parlamenti svih država. Militaristički ciljevi i programi su zvanično izbačeni iz svih ustava ili osnovnih zakona svake zemlje«, podvlači Skopin.

⁷ Viljem Bičer, *Trošak od milijardu dolara*, Volstrit Džornel od 24. VII 1964. god.

Ali time nije nestalo opasnosti od militarizma, niti je on postao manje agresivan. Naprotiv, u njegovoj dvoličnosti, koja se ispoljava u tobože miroljubivoj ideologiji i politici, s jedne, i agresivnoj praksi, s druge strane, treba uočiti još veće teškoće u borbi za razobličavanje militarističkih postupaka i sprečavanju da se svetu nametne rat koji bi predstavljao katastrofu za čovečanstvo. Jer današnja ideologija militarizma je mnogo perfidnija u propagiranju svojih ciljeva. *Ona se odrekla propagiranja svetskog rata, ali zato vrši neprekidan pritisak na umove ljudi da učvrsti shvatanja o neizbežnosti »malih« ratova zbog »opasnosti od komunizma«, o potrebi odbrane »slobodnog sveta«, itd.* Tipičan primer, u masi takvih, jeste pisanje austrijskog generalštabnog pukovnika Leba.

»Posle svakog preživelog rata, težnja za mirom stvarala je nadu čovečanstvu da bi to mogao biti i poslednji. Istorija nam pokazuje varljivost ove nade. Od završetka drugog svetskog rata do danas bilo je 25 ratova. Ako se kaže da su to uglavnom bili lokalni i vremenski ograničeni ratovi vođeni konvencionalnim naoružanjem, to ne menja gornju činjenicu«. ⁸

Prema tome, rat je, po Lebu, neizbežan i zato se za njega treba pripremati, treba organizovati sveobuhvatnu odbranu zemlje, organizovati se za borbu protiv »subverzivnih snaga« u vlastitoj pozadini, koristiti se pri tome hemijskim borbenim sredstvima kao »oružjem malog čoveka«, itd.

Na istim osnovama, suprotstavljajući se pojavama antiratnog raspoloženja i kod vojnika, Nemač Rajnhart podvlači da »vojnici mora ako hoće da služi svom zadatku održavanja mira, *intenzivno i potpuno svesno da se bavi ratom* tako kao da ga svesno očekuje i da kroz njega mora proći u svoj ozbiljnosti i sa voljom da pobedi«. ⁹

A Kamij Ružeron upozorava svoje kolege da »vojnici nemaju zadatak da oslobode čovečanstvo od bede rata«. ¹⁰ Dakle, vojnici nemaju pravo da razmišljaju o mogućnosti da utiču na učvršćenje mira. To je, po Ružeronu, stvar politike i političara, a zadatak vojnika je da pripremaju sebe i druge na rat. A kakav rat treba pripremati na to upućuju Boket i Mikše.

»Pošto je atomsko oružje u stanju da za nekoliko trenutaka sravnji sa zemljom najveća prostranstva neprijateljske teritorije, *prednost u eventualnoj borbi svakako bi imao agresor*«, kaže Boket ¹¹. Dakle, treba se pripremati za agresivan rat, jer jedino on pruža prednosti.

Mikše to još otvorenije kaže: »Ukoliko Zapad želi da se održi, onda bi on morao da se pomiri sa izvesnim, lokalnim sukobima. Da li ćemo mi takvu borbu uopšte da dovedemo do kraja ako i sami *nismo*

⁸ Anton Leb, *Sveobuhvatna odbrana zemlje*, *Der Soldat* br. 11, 12, 1963. god.

⁹ Hellmuth Reinhardt, *Razmišljanja o karakteru savremenog rata*, *Wehrkunde* broj 12, 1963. godine.

¹⁰ Camille Rougeron, *Nuklearna budućnost — povećanje vrsta oružja*, *Revue de Defence Nationale*, decembar 1962. godine.

¹¹ Pukovnik Boequet, *Rakete — strategija biologija*, »*Revue militaire Information*«, oktobar 1962. godine.

sposobni za agresiju, čak i pod okolnostima koje pravno nisu potpuno definisane»¹².

Zaključak iz svega ovoga nameće se sam po sebi. Savremeni militarizam, iako se u svojoj ideologiji prilagodio savremenim uslovima, nimalo nije izmenio svoje ciljeve. On je još uvek jednako agresivan i opasan i zato predstavlja stalnu pretnju trajnom i čvrstom miru kome teži sve progresivno čovečanstvo. Taj zaključak se nameće tim više kad se ima u vidu da ideologija savremenog militarizma ne ostaje samo ideologija. Ona se intenzivno sprovodi u delo kroz »psihološki rat« i kontrarevolucionarnu ratnu praksu.

»Psihološki rat«. Shvatajući svu dubinu antiratnog raspoloženja najširih masa naroda, savremeni militaristi su vrlo široko razvili praksu »psihološkog ratovanja« koja ima za cilj neprekidan pritisak svim sredstvima masovne i neposredne propagande na psihu svih ljudi, uniformisanih i neuniformisanih.

U tu svrhu formirani su u jedinicama oružanih snaga današnjeg kapitalističkog sveta čitavi politički aparati, počev od »korpusa političkih oficira« gde se nalaze vojni psiholozi — vaspitači i psiholozi — agitatori, vojni pedagozi, specijalisti za »ljudske odnose« (»officers of human relations«), specijalisti za rad u civilnoj sredini koja okružuje vojsku. Zatim, vojni specijalisti za unutrašnje političke partije, vojni etnografi i statističari, a u francuskoj armiji i »oficiri za unutrašnje poslove«.

Zadatak ovih aparata je da običnom čoveku nametnu shvatanje da preči »opasnost od komunizma«, da komunizam prodiče, da organizuje »neregularne«, »subverzivne«, »nevidljive« ratove, da huška na pobunu protiv »zakonitih« vlada ili »vlada koje nama odgovaraju«. Na tim osnovama poziva se na odbranu »slobodnog sveta«, na odbranu »američkog načina života« i sl.

Veštinu i sposobnost ovih političkih štabova i oficira ne treba nikako potcenjivati. Posebno kada se ima u vidu da su oni napisali do sada brda literature na temu »Propaganda i psihološki rat«, da se služe najpodlijim metodama primenjujući Denjikinovu preporuku da »podlo doba zahteva podle metode«. Međutim, i pored njihove veštine i ovakvog velikog psihološkog pritiska koji je pojačan hladnoratovskom praksom, i pored shvatanja da će oblici psihološkog rata u čisto vojnim zbivanjima odigrati značajnu ulogu, oni često moraju priznavati svoju nemoć u tom pogledu.

Francuski general Šapel kada piše o moćnom i plodotvornom uticaju komunizma na svoje vojnike, o sposobnosti komunista da se bore za svoje ideale, mora priznati da »Zapad ne može komunističkim vojnicima da suprotstavi isto toliku snagu ljudi, isto toliko idejno ubeđenih i toliko čvrsto objedinjenih«.¹³

Tako Šapel, na iskustvima rata u Indokini, uočava ono na šta je već odavno ukazao Engels pišući da »sada, kada svaki zdrav muškarac

¹² O. Miksche, *Atlantski pakt mora postati efikasniji*, *Wehr und Wirtschaft*, br. 10, 1962. godine.

¹³ *Revue de Defence Nationale*, 1956, str. 145—155.

prolazi kroz redove armije, ta armija sve više počinje da odražava misli i raspoloženje naroda; ta armija, veliko oruđe ugnjetavanja, postaje svakog dana nepouzdanija.¹⁴

Praksa kontrarevolucionarnog ratovanja. No, svakako, mnogo opasnija od »psihološkog rata« je militaristička praksa međusobnog pomaganja u vođenju »ograničenih« i »lokalnih« ratova protiv oslobodilačkih i drugih pokreta.

Ta praksa je za današnji svet opasna pre svega zato što ona, iako ne može sprečiti progresivni razvitak čovečanstva, ipak nameće oslobodilačkim i revolucionarnim pokretima mnogo teže uslove borbe nego što bi oni bili da se bore samo protiv reakcionarnih snaga vlastitih zemalja. Jer, nema sumnje u to da bi se alžirski oslobodilački pokret mnogo brže i lakše obračunao sa francuskim osvajačima i domaćim reakcionarima da nije bilo obilne pomoći NATO-pakta u naoružanju i drugim sredstvima. Isto tako, gotovo da je sasvim sigurno da bi se Vijetkong već obračunao sa domaćom reakcijom da nije direktnog vojnog angažovanja SAD, a u poslednje vreme, kao što smo videli, i drugih zemalja kapitalističkog sveta.

S druge strane, budući da u današnjem jedinstvenom svetu svaki oružani sukob, pa bio on i najmanjih razmera, preti da se pretvori u opšti nuklearni rat, praksa kontrarevolucionarnog ratovanja protiv oslobodilačkih i drugih progresivnih pokreta predstavlja najdirektniju pretnju očuvanju opšteg svetskog mira.

Ali pri sagledavanju kontrarevolucionarne ratne prakse savremenog militarizma ne bi se nikako mogla imati potpuna slika ako bi se to svelo samo na sagledavanje ove prakse u područjima nekadašnjeg kolonijalnog sveta. Jer kontrarevolucionarno ratovanje ima u savremenoj militarističkoj praksi i vojnoj teoriji znatno šire razmere. Ono se orijentiše i na razradu metoda i sredstava borbe protiv vlastitog naroda i jasno, na organizaciju subverzivnog rata u pozadini protivnika.

Naime, militaristička vojna teorija, koja još odnedavna nije priznavala ustaničkim snagama ni prava zaraćene strane, pa čak ni prava da se nazovu ustaničkim snagama, u poslednje vreme, na osnovi iskustva iz drugog svetskog rata, pridaje ovim snagama vanredno veliku pažnju. Jer koristeći baš iskustva iz drugog svetskog rata i praksu oslobodilačkih ratova posle drugog svetskog rata savremeni militaristi su dopunili svoju kontrarevolucionarnu vojnu teoriju i ratnu praksu.

Međutim, svesni da nisu u stanju da se suprotstave oslobodilačkim i progresivnim težnjama snagom »nepoćudnih« vojničkih masa, savremeni militaristi su do u detalje razradili koncepciju vođenja kontrarevolucionarnog rata pomoću tehničkih sredstava koja je oružanim snagama stavila na raspolaganje savremena nauka i tehnika. Pri tome oni priznaju »neisplativost« atomskog oružja u borbi protiv ustaničkih i partizanskih snaga usled taktičkog dodira zaraćenih strana, pa čak i mešanja ljudi koji se bore. Ali zato oni široko razrađuju teoriju vođenja kontrarevolucionarnog rata pomoću stalno pokretnih — heli-

¹⁴ F. Engels, *Izabrana vojna dela*, tom II.

kopterskih, padobranskih i drugih jedinica. Oni preporučuju i biološko-hemijski rat ili rat hemijsko-psihološkim sredstvima koji bi za militarizam bio idealan ako bi stvarno obezbeđivao ono što od njega očekuju oni koji ga preporučuju.

Pored razrade načina borbi protiv partizana u vlastitoj pozadini, savremeni militaristi su u svojim teoretskim radovima poklonili veliku pažnju i razvijanju veštine kontrarevolucionarnog rata u pozadini protivnika. No, svesni toga da se malo mogu osloniti na narodne mase u dosadašnjim kolonijama, a još manje na narodne mase u socijalističkim zemljama, oni pokušavaju i ovde da rešenja nađu u tehnici. Zato preporučuju da se u budućem totalnom ratu kao sredstva za borbu u pozadini protivnika koriste »avio-podmornice« ili »avioni-amfibije« koji bi kao rejon dejstava koristili protivničke jezersko-rečne bazene. Evo šta u tom smislu preporučuje Ružeron: »Leteće podmornice zapadnih država, naoružane termonuklearnim raketama naći će sebi polje primene u Kaspijskom moru, ili pak u sovjetskim 'unutrašnjim morima', u tim ogromnim veštačkim rezervoarima vode koji se u SSSR obrazuju pored gigantskih brana hidrocentrala...«¹⁵

Očigledno je da ovakvi planovi imaju izgleda na ostvarenje. Međutim, oni nikako ne mogu dovesti do onoga što stoji u osnovi zamisli tvorca tih planova, da na teritoriji protivnika razviju partizanska dejstva.

Kontrarevolucionarni način ratovanja savremenih militarista ne može nikako rešiti osnovni problem, a to je problem odnosa širokih narodnih masa prema ratu. Ali i pored toga sve te teorije zaslužuju ozbiljnu pažnju i ne mogu se nikako zanemarivati pri sagledavanju fizionomije eventualnog rata.

Šarenilo i konfuzija u vojnim teorijama militarista. Savremene militarističke teorije karakterišu šarenilo, konfuzija i kolebljivost koja je dovodila do toga da se stalno prelazi sa jedne teorije na drugu, da se povremeno oživljavaju stare već napuštene misli, uz pokušaje da se modernizuju, aktualiziraju, da bi se na kraju opet i one napuštale i stvarale nove pretpostavke.

Kakve razmere je poprimila konfuzija u vodećim militarističkim krugovima najbolje govore reči poznatog protagoniste militarističke politike današnjeg kapitalističkog sveta Kamija Ružerona, koji jetko primećuje »Da bi se obnovile strategijsko-političke diskusije koje su dostigle stepen takve konfuzije da više nije sigurno da li se i sami specijalisti razumeju, ostaje, srećom, da se ove diskusije svedu na tehnički plan«.¹⁶

No, bez obzira na ova stalna kolebanja i opšte šarenilo, sve vojne teorije savremenog militarizma imaju jednu zajedničku karakteristiku koja nije u suštini nimalo nova. Naime, kao i uvek ranije, i danas militarističke teorije i praksu u velikoj meri karakteriše traženje rešenja kroz fetišiziranje raznih sredstava ratne tehnike.

¹⁵ Camille Rougeron, *Forces Aeriennes francaises* br. 708, 1956, god., str. 16.

¹⁶ C. Rougeron, *Nuklearna budućnost — povećanje vrsta oružja*, *Revue de Defence Nationale*, 1962. god.

Tako su nekada poznate aksiomatske militarističke teorije o »uranganskoj artiljerijskoj vatri«, o »zonama pustinje«, o »spaljenoj zemlji« itd. dobile posle drugog svetskog rata naslednika u teoriji atomske odmazde i pustošenja, zatim u teoriji rata taktičkim atomskim sredstvima (»ograničenog atomskog rata«), a u najnovije vreme i pokušajima da se odomaći teorija »humanog rata« u kome bi se pomoću hemijsko-psiholoških borbenih sredstava privremeno onesposobljavale za borbeno dejstva čitave vojne formacije, pa i čitavi narodi.

Pledirajući za »humani rat«, za rat hemijsko-psihološkim sredstvima, francuski pukovnik Boket preporučuje da bi ih naročito trebalo koristiti u lokalnim ratovima. A austrijski generalštabni pukovnik Leeb hemijska borbeno sredstvo posebno preporučuje malim zemljama: »Pošto su proizvodnja i održavanje zaliha atomskih bombi tako skupoceni da je to praktično moguće samo dvema najvećim državama sveta, to su nasuprot tome, biološka i hemijska sredstva, zbog relativno malih troškova njihove proizvodnje, upravo predodređena borbeno sredstva malog čoveka«. ¹⁷

Teoriji »humanog rata« nije odoleo ni Ružeron, kao ni mnogi drugi vodeći teoretičari militarizma. Međutim, svi oni predviđaju dve stvari. Prvo da privremeno onesposobljavanje ne obezbeđuje i konačan uspeh. U drugom svetskom ratu fašističke armije su i bez hemijskih sredstava uspevale privremeno onesposobiti mnoge zemlje i razoružati narode, ali su ti isti narodi našli snage da se ponovo naoružaju i da se bore, i to sasvim uspešno, protiv osvajača. Ništa bolje od fašističkih osvajača u drugom svetskom ratu nisu prolazili ni kolonizatori, iako je njihovo »privremeno onesposobljavanje« pojedinih naroda mnogo duže trajalo. Na kraju su morali i oni kapitulirati, i to pred brojno i tehnički slabijim narodima nekadašnjih kolonija. A pretpostavljati da bi savremeni osvajači i kolonizatori bolje prolazili, u najmanju ruku je apsurd.

Drugo, zastupnici teorije rata hemijskim sredstvima ne uočavaju da je ta teorija teško prihvatljiva i za same monopolističke krugove, jer njima nije stalo do jeftine proizvodnje oružja. Na hemijskim sredstvima kapitalistički monopoli, međutim, ne mogu zaraditi više nego na proizvodnji šinjela i druge odećne opreme ili ručnih bombi. Zato, ako je teorija rata hemijskim sredstvima eventualno i prihvatljiva za male militariste, nju nikako ne mogu prihvatiti i veliki. U tome, svakako, i leži jedan od uzroka što ta teorija nije oberučke prihvaćena od celokupnog militarističkog sveta kao što je bio slučaj sa teorijom atomskog rata.

Tako teorija hemijskog rata neće moći za dugo obezbediti za sebe pravo opstanka, niti zameniti fetiš atomske bombe. Savremeni militaristi će morati proglasiti neko novo sredstvo »spasonosnim oružjem« i »ključem pobeđe«. A do tog vremena će se atomske teorije na razne načine prekrajati i modificirati. Jer, svu apsurdnost atomske odmazde i pustošenja uočili su i sami militaristi.

¹⁷ Generalštabni pukovnik Anton Leeb, *Sveobuhvatna odbrana zemlje*, austrijski vojni časopis *Der Soldat*, br. 11 i 12, 1963. god.,

Poznati američki vojni teoretičar je general Smit ukazuje da »ljudi koji atomsku bombu smatraju kao garanciju uspeha, nemaju sasvim mnogo smisla za vojne poslove.«¹⁸

Mikše je već pre dve godine sasvim realno uočio da se atomski rat verovatno ne bi mogao lokalizovati, kako to smatra novija američka strategija (»Nju frontijer«). On kaže: »Verovatno da bi sama upotreba i najmanjih atomskih projektila, ranije ili kasnije, iznenada ili postepeno, imala za posledicu lančanu reakciju koja bi uslovlila upotrebu najtotalnijih sredstava«. Ili, na drugom mestu, još određenije: »Pošto bi upotreba 'taktičkog' atomskog oružja verovatno povukla za sobom 'strategijsko', izgleda da ograničavanje atomskog rata nije moguće.«¹⁹

Utuda se danas široko razvija i osnažuje teorija o atomskom »odvraćanju« koja atomskom oružju daje moć sigurnog zaštitnika kapitalističkog društvenog sistema, jer uz njegovu masovnu proizvodnju i obostrano posedovanje, kažu oni, može se obezbediti »pat pozicija«, dakle, može se očuvati »status kvo«. A takva teorija odgovara kapitalističkim monopolima i kao sredstvo za nastavljanje trke u naoružanju i kao sredstvo koje će umiriti uznemirene duhove u kapitalističkom svetu koji postavljaju pitanje šta će biti ako komunizam pobeđi.

Međutim, Mikše ne preporučuje ni takav oslonac na atomsko oružje. On štaviše osuđuje ratnu i državničku veštinu koja se oslanja na atomsko oružje: »Činjenica da atomskim naoružanjem sada raspolaže više država neutrališe mogućnost upotrebe tog naoružanja (s obzirom na to da je rat borba za očuvanje interesa, a da ne predstavlja samoubistvo)«. Zato, kaže on na drugom mestu, »Pretnja atomskim oružjem ne predstavlja ni ratnu, ni državničku veštinu. Ona nije znak snage, već slabosti, kratki spoj one strategije koja se oslanja isključivo na tehnička rešenja umesto da istražuje druge putove i načine«.

Ali interesantno je odmah videti kakve putove i načine predlažu Smit i Mikše kao protivnici isključivog oslanjanja na atomsko oružje.

Smit vidi izlaz u zavođenju diktature. »Do današnjih dana« kaže on — »mi pogrešno produžavamo da se bojimo vojne diktature«. Međutim, kada preporučuje diktaturu, Smit zaboravlja da se danas mase ne mogu jednostavno svesti na poslušno stado (»Gefolgschaft«) koje će slediti za fašističkim vođom. On ne uočava ni ono na što upozorava dr Ginter kada kaže: »Razbijanje Nemačke 1945. godine posledica je njenog totalitarnog režima. Toliko hvaljena svépobedujuća moć vojne diktature na kraju se pokazala kao fikcija.«²⁰

I tako Smit ulazi u ćorsokak iz kojeg je teško naći izlaz koji bi bio prihvatljiv za njega i za monopolističke krugove. U isti takav ćorsokak dolazi i Mikše. On smatra da je izlaz u tome što se: »Borac koji je u zaklonu, mitraljez u bunkeru, ili jeftino i lako prenosno naoružanje, kao minobacači ili protivoklopne rakete koje se lako maskiraju i čija je potreba za doturom relativno mala mogu pokazati kao efi-

¹⁸ D. O. Smit, *Vojna doktrina SAD*, Izdavački zavod inostrane literature, Moskva, 1956, god., str. 51.

¹⁹ O. Miksche, *Atlantski pakt mora postati efikasniji*, *Wer und Wirtschaft*, br. 10, 1962. godine.

²⁰ E. Vermeil, *Savremena Nemačka*, Pariz, 1953. god., tom II, str. 303—329.

kasniji nego neki skup ratni materijal«. ²¹ Ali Mikše ne uočava da baš tu dolazi u direktan sukob sam sa sobom. Jer on je taj koji je doslovno pisao: »Biće opasno da se vojnim obveznicima deli oružje u ruke. Nisu svi vojni obveznici pogodni za rat. Za obveznike i regrute, paralelno sa lekarskim pregledom, treba provesti i političko proveravanje« ... Na kakvog se borca Mikše oslanja? To on ne kaže.

Smit i mnogi drugi su preporučivali stvaranje malih, profesionalnih armija. Ali se od toga uglavnom moralo odustati, jer je bilo očigledno da se rat danas ne može voditi ne samo malim armijama nego i da ga ne vode samo armije već i narodi. To su već davno uočili i mnogi predstavnici kapitalizma. ²²

Očigledno je da je armiju danas nemoguće izolovati do te mere da na nju ne bi uticalo raspoloženje masa i opšta društvena kretanja. A upravo tih masa se savremeni militarizam plaši. »Masa postaje čak opasna«, kaže Bernardi. ²³

Sve to pokazuje da vojnotehničko i vojnoorganizaciono jačanje savremenog militarizma nije moglo nikako da nadoknadi njegovo moralno i idejno političko propadanje. U stvari, kroz sve to su se ostvarila Engelsova predviđanja da će jednog dana militarizam morati da nestane, da će se on razbiti o dijalektiku svoga vlastitoga razvitka. ²⁴

NEMAČKI MILITARIZAM

Mada su karakteristike militarizma za većinu zemalja savremenog kapitalističkog sveta manje-više istovetne, naše ljude — i ne samo naše — ipak najviše zabrinjava nemački militarizam. Zabrinutost je opravdana, pre svega zbog nemačke militarističke tradicije koja se, sa sasvim neznatnim vremenskim prekidima, razvija već više od dva veka. Naročito kada se ima u vidu da je tradicionalni agresivni kurs nemačkog militarizma doveo, između ostalog, i do dva svetska rata. Prvog sa oko 10 miliona, a drugog sa preko 37 miliona ljudskih žrtava. Danas kada taj tradicionalni agresivni kurs podržavaju poznati političari Zapadne Nemačke, i njeni zvanični predstavnici zabrinutost je još opravdanija. Jer nemoguće je ne zazirati od politike zemlje čiji je ministar spoljnih poslova (fon Brentano), posle svih teških iskustava sa nemačkim revanšizmom, izjavljivao: »Mi smo za politiku integracije u dve etape. U prvoj etapi u NATO će biti uključene oblasti do Elbe, a kada bude dovoljno snaga, biće uključene oblasti sa one strane Elbe i Odre«. ²⁵

Kuda takva politika vodi, sasvim je očigledno. Pogotovo kad se zna da osnovu takve politike predstavlja antikomunistička ili, bolje rečeno, antiprogresivna orijentacija i da se na toj osnovi Zapadna Nemačka ponovo eksponira kao »žandarm Evrope«, čiji je zadatak da

²¹ Dr Ginter, *Military Review*, br. 9, 1955. god.

²² Chassin, *Od grčke vatre do atomske bombe*, Pariz 1947.

²³ F. Bernardi, *Savremeni rat*, tom I, str. 45.

²⁴ F. Engels, *Anti-Dühring, Naprijed*, Zagreb, str. 176.

²⁵ *Neues Deutschland*, 8. V 1956. god.

»čuva slobodni svet« od prodora komunizma. A u takvoj ulozi Nemačka nam se u punom svetlu pokazala u ne tako davnoj istoriji — između dva svetska rata i u drugom svetskom ratu.

No, sve bi to manje zabrinjavalo kada bi takve tendencije nailažile na organizovani unutrašnji antimilitaristički otpor političkih organizacija i kada te tendencije ne bi bile podržavane spolja, i to od onih svetskih sila koje su odlukama konferencije u Potsdamu bile obavezne da demilitarizacijom Nemačke oslobode čovečanstvo opasnosti da ponovo bude uvučeno u rat, koji bi u sadašnjim uslovima bio katastrofalan.

Uvako, međutim, podržana od svih unutrašnjih političkih faktora i međunarodnih imperijalističkih snaga, militarizacija Savezne Republike Nemačke predstavlja najveću opasnost za svet i svetski mir. Stoga nije nimalo čudno što su se militarističke Nemačke, naročito njenih najotvorenijih težnji da dobije u ruke i atomsko oružje, počeli pobojavati i oni koji su donedavna takav njen razvitak svesrdno pomagali.

Razvoj i namena Bundesvera. Razume se, stub nemačkog militarizma predstavlja današnja nemačka armija — Bundesver. Bez njega, njegove snage, uticaja na društvo i međunarodne odnose ne bi imale smisla brojne revanšističko-militarističke organizacije, a ni revanšizam kao ideologija.

Naime, revanšistička ideologija je neminovno u sebi morala nositi orijentaciju na izgradnju vojne moći kao oslonca takve politike. Zato se sva aktivnost borske vlade odmah po proglašenju Savezne Republike Nemačke usmerila na stvaranje, razvoj i jačanje Bundesvera. Međutim, zbog svetskog javnog mnjenja koje je zaziralo od ponovnog naoružavanja i vojnog jačanja Nemačke, protiv stvaranja nemačke armije deklarirala se i zvanična politika susednih evropskih kapitalističkih zemalja. Na toj osnovi bio je čak zaključen i Briselski ugovor kao vojna organizacija evropskog zapada s ciljem odbrane od nemačkog revanšizma. U tim uslovima, razumljivo, nije se moglo ići otvoreno i javno na kurs izgradnje oružane sile Nemačke, te se u prvo vreme — sve do 1954. godine — naoružavanje Nemačke sprovodi tajno, putem stvaranja jakih »policijskih« snaga, a zatim putem formiranja vojnih jedinica čiji su nazivi skrivali njihovu stvarnu veličinu i snagu (bataljoni od 10.000 vojnika). Ali, na iskustvima nemačkih militarista posle prvog svetskog rata, te »policijske« i vojne jedinice su izgrađivane kao kadrovska jezgra budućeg snažnog Bundesvera. Zato se i moglo dogoditi da se, počev od 1954. godine, kada je Zapadna Nemačka potpisala Pariski ugovor o pristupanju NATO-paktu i kada je Bundestag doneo zakon o opštoj vojnoj obavezi, za relativno kratko vreme Bundesver izgradi u jednu od najvećih armija u Evropi.

Već krajem 1956. godine — svega dve godine nakon potpisivanja ugovora o pristupanju Zapadne Nemačke NATO-paktu i svega godinu dana posle zvaničnog prijema u NATO — Bundesver je imao u svom sastavu 95.000 vojnika, organizovanih u sva tri vida oružanih snaga. Dalji razvoj Bundesvera išao je još mnogo brže. Već u 1964. godini on ima 404.000 vojnika, od čega u KoV 256.000, RV 92.000 i RM 28.000. Te snage organizovane su u 12 divizija KoV (sedam oklopnogrenadir-

skih, tri oklopne, jedna planinska i jedna VD divizija), 17 vingova avijacije (4 lovačka, 6 lovačko-bombarderskih, 4 izviđačka i 3 transportna), 6 divizionara raketa »nike hercules« i u flotne snage sa 250 brodova (među kojima 18 podmornica i 42 eskortna broda) i 83 mornarička avio-aparata.²⁶

Planirano je da se do 1967. Bundesver poveća na 500.000 ljudi.²⁷ U kome pravcu će dalje ići razvoj Bundesvera, najbolje govore činjenice da su septembra 1964. godine formirana prva tri bataljona raketa »sardžant«,²⁸ da je završena obuka ljudstva i da se uskoro očekuje formiranje jedinica naoružanih raketama »peršing« za koje je Zapadna Nemačka unapred isplatila SAD iznos od 920 miliona nemačkih maraka,²⁹ da Ratno vazduhoplovstvo prošle i ove godine vrši zamenu lovačko-bombarderskih aparata tipa F-84F mnogo savremenijim aparatima F-104-G³⁰ i da je već donesena odluka o izgradnji tri nova razarača naoružana raketama »tartar«. ³¹ Dakle, uz povećanje broja ljudi, još mnogo veća orijentacija na bitno poboljšanje kvaliteta naoružanja. Pri tome naročito pada u oči naoružavanje raketama »sardžant« i »peršing«, koje mogu imati atomsku bojevu glavu, a ove poslednje su čak isključivo namenjene za atomske projekte. To sve govori da je naoružavanje Bundesvera atomskim oružjem već intenzivno otpočelo. Činjenica da se ključevi od atomskih bojnih glava za već dobijene rakete »sardžant« nalaze u rukama američkih oficira, dodeljenih ovim bataljonima, nimalo ne menja situaciju.

Otuda, iako danas po broju ljudi u oružanim snagama Savezna Republika Nemačka zauzima drugo mesto — iza Francuske sa 636.000 ljudi, a ispred Velike Britanije sa 429.000³² ljudi, imaju opravdanja procene da već sada Bundesver predstavlja najjaču armiju NATO-a u Evropi. To pogotovo kad se ima u vidu da se u Bundesveru, pored vojnih, nalaze i oko 175.000 civilnih lica³³ koja predstavljaju veći deo sastava logističkih jedinica.

Takva slika o snazi Bundesvera, a posebno o njegovom uticaju na militarizaciju društvenog života u Nemačkoj, upotpunjava se činjenicom da pored snaga obuhvaćenih operativnim jedinicama Nemačka ras-

²⁶ Svi podaci iz publikacije Instituta za strategijska proučavanja u Londonu: *Istočni i zapadni blok — ravnoteža snaga 1963—1964*. Neki drugi izvori daju i drugačije podatke. Bitna razlika u podacima je samo za pomorske avio-snage koje prema *Rajniše Postu* imaju 170 aviona.

²⁷ *Problem razoružanja i odbrane Zapada* *Wirtschaft*-broj 8—9/62.

²⁸ Rakete dometa 140 km. Svaki bataljon ima po 4 baterije sa po jednom lansirnom rampom. U svakoj bateriji se nalazi po jedan američki oficir koji ima ključeve od atomskih bojnih glava.

²⁹ Vilhelm Schmidt, *Situacija u vezi s atomskim naoružanjem Bundesvera*, Informativni list bivših oficira NDR od maja 1964.

³⁰ Prema izjavi inspektora RV generala Panickog od 2. IX 1964. g. prošle godine su preoružane tri, a treba da se preoružaju još šest eskadrila.

³¹ Ugovor o izgradnji ova tri razarača potpisan je sa SAD, izgleda početkom ove godine. Pored toga, u planu je da brodogradilišta SRN kasnije pristupe izgradnji još tri takva razarača, kao i jednog broja savremenih podmornica.

³² Podaci iz pomenute publikacije Instituta za strategijska istraživanja u Londonu.

³³ Isti izvor.

polaze i jedinicama teritorijalne odbrane koje se razvijaju kao čisto nacionalne snage, van planova i uticaja NATO. Međutim, ako se o tim snagama kaže da one danas obuhvataju 27.000 ljudi³⁴ i tome dodaju žalbe militarističkih krugova da je tim snagama poklanjana nedovoljna pažnja, slika će biti pogrešna. Jer kod ovih snaga jačina i uticaj nisu izraženi brojem ljudi obuhvaćenih u aktivnom sastavu. Taj broj nije ni izdaleka adekvatan stvarnoj snazi i uticaju ovih formacija, pošto se radi o organizaciji koja, poput »Crnog Rajhsvera« posle prvog svet-skog rata, svojom organizacionom strukturom obuhvata čitavu teritoriju Savezne Republike Nemačke. Organizovana u šest vojnih okruga i niz teritorijalnih jedinica: četa — baterija, bataljona — divizion, pukova i divizija, teritorijalna odbrana Nemačke obuhvata sve ljudske izvore koje nije obuhvatila, a i danas ne obuhvata, operativna armija — Bundesver. Kroz obuku u ovim jedinicama već su prošle, ili će uskoro proći sve generacije regruta koje nisu mogle biti obuhvaćene obukom kroz Bundesver. U njima je organizovana i dopunska obuka ratnih veterana Vermahta. Potrebom jačanja organizma teritorijalne odbrane militaristički krugovi opravdavaju potrebu planiranja u privredi i teritorijalnim organima vlasti u ovisnosti od vojnih potreba. I konačno, svojim mobilizacijskim razvojem te jedinice omogućuju, u slučaju rata, stvaranje milionske nemačke armije. Jednom rečju, od teritorijalne odbrane stvoren je organizam koji predstavlja sponu između armije i drugih društvenih institucija. Stvoren je organizam preko koga, na snazi zakonskih ovlašćenja revanšističko-militaristička shvatanja prodiru u svaku poru nemačkog društva.

Na taj način, idući tradicionalno uhodanim stazama, preko Bundesvera, teritorijalne odbrane, poluvojnih i sl. organizacija, vojni organizam se nameće nemačkom društvu kao snaga za sebe, kao snaga iznad društva. Zato, ne bez razloga, Haje — inspektor Bundestaga za Bundesver — upozorava: »Bundesver će se razviti u formaciju kakvu nismo želeli. Tendencija ka državi u državi je očigledna.«³⁵

Međutim, taj put je već ostvaren, iako su pre toga mnogi predstavnici bili za demokratizaciju unutrašnjih odnosa u Bundesveru,³⁶ za stvaranje uslova da vojnik postane »građanin u uniformi«³⁷. Međutim, oficirsko-junkerska kasta nije mogla da prihvati takva shvatanja. Ona nije mogla da se odrekne povlašćenog položaja svog staleža. »Pitanje kasta ili staleža — takve sociološke razlike se kod nas« — kaže Haje — »jednostavno ne mogu iskoreniti«. Oficir Bundesvera je čak i u školi učen da se kao pretpostavljeni, iako pogreši u odnosu prema potčinjenom, ne sme izvinjavati.³⁸

No, ne samo da se oficirska kasta ne može osloboditi staleških shvatanja ona se ne može osloboditi ni poznatog pruskog drila u odnosu prema vojnicima. Poznat je ne jedan slučaj da podoficir udari vojnika

³⁴ Isti izvor.

³⁵ Hellmuth Haje, časopis *Kvik* od 21. VI 1964. god.

³⁶ Isto.

³⁷ Baudissin, američki časopis *Foreign Affairs*, oktobar 1955. god.

³⁸ Haje piše da mu je jedan poručnik izjavio: »Nama je u oficirskoj školi rečeno da se pretpostavljeni nikad ne izvinjava svom potčinjenom«.

ili kaplarama, da oficir šalje grupu vojnika po kazni na marš od 100 km, o kojima piše Haje. Posebno je poznat slučaj suđenja oficira Bundesvera koji su svojim postupcima doveli do oboljenja, pa i smrti nekoliko vojnika, kao i njihovog oslobođenja od sudske odgovornosti. Tom sudskom odlukom i smenjivanjem jednog za drugim dvojice inspektora Bundestaga za Bundesver koji su nastojali da mu nametnu parlamentarnu kontrolu učinjen je verovatno odlučan korak na putu daljeg pretvaranja nemačke armije u samostalan faktor koji će se razvijati izvan i iznad nemačkog društva. I sva nastojanja su usmerena u tome da se u očima nemačkog čitaoca Bundesver uzdigne na pijedestal savršenog organizma u kome se nema šta kritikovati. Jer »ako čovek poželi da nešto kritikuje, on mora da podigne pogled iznad pitanja internog rukovođenja i njegove škole, u sveru države, njenog pravnog poretka, politike, itd.«³⁹ Kritikovati se, dakle, može eventualno nemačka država, njen pravni poredak i politika, ali Bundesver i njegova škola rukovođenja čiji slušaoci sprovode pruski dril ne mogu se kritikovati. Oni su onakvi kakvi se samo poželeti mogu.

Tako je umesto »oštrog zaokreta« u izgradnji Bundesvera na koji je pozivao Haje, da nemačka armija ne bi dobila »trupe koje mi ne želimo da imamo«, učinjen novi korak na daljem izgrađivanju Bundesvera protivno volji onih koji su u njega pokušali da unesu bar izvesne elemente demokratizma.

Mada se vodeći politički krugovi Savezne Republike Nemačke upinju da ubede svet da je Bundesver namenjen samo za odbranu Nemačke, za učešće u konfliktu koji bi se »razvijao... na nemačkoj teritoriji«,⁴⁰ svi praktični postupci govore da revanšističke težnje militarističkih krugova Nemačke nisu tako bezazlene.

Naime, danas je očigledno i za svakog laika da za odbranu Nemačke ne treba obučavati vojne jedinice na teritoriji Afrike u logoru koji je »idealna za pripremanje za rat u pustinji«⁴¹. Za odbranu Nemačke nije svakako potrebna ni provera tenkova i druge ratne tehnike u kanadskoj bazi u Kemp-Hilu »u uslovima surove zime«.⁴² Ne govori li to o pripremanju Bundesvera za rat na onim teritorijama na kojima je ratovao Vermaht u drugom svetskom ratu, pa su mu borbena dejstva otežavali afrička pustinja i surova ruska zima. Nije li stvar u tome što se: »radi... o tome da mi (Nemci — prim. B. B.) naš potencijal upotrebimo gde god je to moguće, za oružanu pretnju, pa makar i u smanjenom obimu«.⁴³

A kome, makar i u smanjenom obimu, Bundesver pretil, najbolje pokazuje Halštajnova doktrina, kao i činjenica da se oficiri Luftvafe

³⁹ Karlo Cendarli, *Škola Bundesvera za interno rukovođenje, Neue Ziriche Zeitung* od 15. IX 1964. god.

⁴⁰ Izjava general-lajtnanta Ulriha de Majcira, generalnog inspektora KoV Bundesvera od 6. X 1964. g. o organizacionim zadacima nemačke armije.

⁴¹ Žorž Andersen, *Bundesver u Africi, Komba* od 12. VIII 1964. god. prema kome nemačka armija namerava da podigne vojni logor u pustinji Namib, bivšoj nemačkoj koloniji jugozapadne Afrike.

⁴² *Frankfurte algemejne Cajtung*, 26. VIII 1964. god.

⁴³ Eduard Eyer, *Sadejstvo svih snaga u odbrani zemlje, Wehrwissenschaftliche Rundschau*, februar 1962.

nalaze u Nigeriji, da Bundesmarine ima jednu svoju luku u Malgaškoj Republici, da Savezna Republika Nemačka naoružava Portugal svojim oružjem za borbu protiv oslobodilačkog pokreta u Angoli⁴⁴ i, konačno, da Nemačka pruža veoma zapaženu materijalnu pomoć južnovijetnamskom režimu.

Te činjenice navode na zaključak da se ne radi samo o revanšističkim planovima Zapadne Nemačke prema susednim zemljama, nego o dalekosežnijim planovima usmerenim na ostvarenje mnogo značajnije uloge Nemačke u međunarodnim zbivanjima, sa očiglednom tendencijom postepenog uspona ka dominaciji nad svetom.

Bundesver i NATO. Očigledno je da, pri današnjem odnosu snaga u svetu, Bundesver kao samostalna vojna sila, bez obzira na njegovo i dalje jačanje, ne može biti garancija i podloga za ostvarenje široko planiranih ciljeva spoljne politike Savezne Republike Nemačke. Pogotovo ne kad se radi o planovima svetske dominacije. Te činjenice su potpuno svesni i sami tvorci nemačke politike, a i nemački militaristički krugovi. I oni sami neprekidno ističu da »izolovana nacionalna odbrana više nije moguća« i da je »neophodna organizacija odbrane na međunarodnom planu«. I oni sami su, dakle, svesni toga da Nemačka, kao samostalna vojna sila, ne predstavlja snagu koja bi se mogla nametnuti današnjem svetu. Zbog toga su sva nastojanja bonske vlade usmerena, pre svega, na to da se Zapadna Nemačka što čvršće veže za NATO pakt, da se ovom paktu nametne kao vodeća sila i da ga iskoristi za ostvarenje svojih ciljeva. A na žalost, činjenice svakodnevno potvrđuju da Bon, i pored otpora koji povremeno takvom razvoju događaja pružaju neke članice NATO-pakta, stalno uspeva — uz pomoć SAD — da se kreće ka usponu svog uticaja u toj organizaciji. Zato su oči miroljubivog sveta, sasvim opravdano, uprte, u prvom redu, u ono što se događa na planu ostvarivanja nastojanja militarističke Nemačke da zauzme »dostojnije mesto« u NATO-paktu. Jer ako militaristička Nemačka, sama za sebe, ne predstavlja nesavladivu silu, Nemačka kojoj bi u ruke bio dat NATO-pakt predstavljala bi za ceo svet najveću opasnost.

Zbog svega toga miroljubivi svet ne može prihvatiti ocenu Karla Morgana, koji smatra da »što zapadni Nemci budu tešnje integrirani u NATO, utoliko će biti lakše zadržati njihove ratne i mirnodopske ciljeve i njihove nade za ponovno ujedinjenje Nemačke u granicama zapadnih interesa«. ⁴⁵ Takva ocena je neprihvatljiva tim pre kada činjenice pokazuju da se neprekidno u NATO-u popušta pred zahtevima bonske vlade i da joj se jedan za drugim čine sve novi i novi ustupci.

Danas nije tajna da, posle SAD, Nemci drže najviše komandnih položaja u vojnim komandama NATO-pakta. Tako je od 1962. godine do 1964. nemački general Hojzinger bio predsednik Vojnog komiteta NATO u Vašingtonu. Dakle, predsednik Komiteta, koji sačinjavaju načelnici generalštabova 15 zemalja — članica NATO. On je bio i predsednik Izvršnog odbora toga Komiteta, a sada je stalni član tog Izvršnog odbora brigadni general Štajnhof. U Komandni NATO-pakta za Ev-

⁴⁴ Zorž Andersen, *Bundesver u Africi.*

⁴⁵ Karlajl Morgan, *NATO — veća uloga za Nemce, Kriščen Sajens Monitor*, 6. mart 1964. god.

ropu nalazi se osam nemačkih generala, koji drže položaje: zamenika načelnika štaba vrhovnog komandanta za poslove planiranja (general-potpukovnik Miler-Hilebrant), dva načelnika odeljenja komande i zamenika načelnika u pet odeljenja. Sem toga, u toj Komandi NATO nalazi se još jedan nemački general kao predstavnik Nemačke u Komitetu nacionalnih vojnih predstavnika. A u nižim komandama NATO u Evropi nalazi se još 12 generala, od kojih je komandant KoV za centralnu Evropu uvek Nemač (pre Spajdel, a sada Klimanseg), uz koga se nalazi još jedan nemački general, dok se ostali nalaze na raznim komandnim položajima u komandi grupe armija »Sever«, u Komandi RV NATO za centralnu Evropu, a posebno u Komandi NATO za severnu Evropu, gde drže položaje zamenika komandanta baltičkih prilaza, načelnika štaba KoV baltičkih prilaza i komandanta pomorskih snaga baltičkih prilaza.

Ukupno se na raznim položajima u komandama NATO-pakta danas nalazi oko 30 nemačkih generala, dok ih je 1963. bilo 22, a 1962. godine 18. Broj se, očigledno, svake godine vidno povećava a time i uticaj Nemačke na NATO-pakt. Uzgred da napomenemo da su to sve oficiri koji su u drugom svetskom ratu komandovali jedinicama Hitlerovog Vermahta. Da ne nabrajamo sve, dovoljno je podsetiti da je, na primer, Hojzinger bio načelnik Operativnog odeljenja Hitlerove KoV već 1940. godine, da je Štajnhof posle stupanja u Vermaht 1934. godine napravio vrtoglavu karijeru i za svega četiri godine napredovao od čina poručnika do čina potpukovnika, zatim da je Miler-Hilebrant bio general-major, a Klimanseg pukovnik Hitlerovog Vermahta, itd.

Nemci su se, dakle, nametnuli NATO-paktu ne samo kao Nemci već, pre svega, kao militaristi, čijim shvatanjima nije bila tuđa ni fašistička ideologija.

Tim i takvim nemačkim generalima su štaviše dati i položaji koji im omogućuju uticaj na planiranje atomskih ciljeva. Jer, u štabu komandanta nuklearnih snaga NATO za Evropu nalazi se jedan nemački general sa štabom za vezu. Sem toga, jedan nemački štab za vezu, sa generalom na čelu, nalazi se u Komandi strategijske avijacije SAD u Omahi — država Nebraska. A poznato je da ta Komanda raspolaze najvećim brojem atomskih projektila iz ukupnog arsenala kojim raspolaze SAD.

Međutim, i pored svega toga, Nemci su još uvek nezadovoljni svojim položajem u NATO. Probivši se na vrlo značajne položaje u svim najvišim komandama NATO-pakta, oni sada svoje težnje ispoljavaju da, uz SAD, Veliku Britaniju i Francusku, dobiju mesto i u stalnoj grupi. I SAD su, na žalost, već dale svoj pristanak da Nemačka dobije to mesto ukoliko se s tim slože i ostali članovi stalne grupe. Mogućnost da Nemačka dobije mesto i u stalnoj grupi nagoveštena je i time što je nedavno za prvog direktora novoosnovanih službi za proučavanje i izradu planova pri stalnoj grupi izabran nemački general-major Ernest Ferber.

No, posebno su nastojanja Savezne Republike Nemačke usmerena na formiranje multilateralnih atomskih snaga NATO-pakta⁴⁶ u kojima

⁴⁶ Prema predlogu SAD te snage bi sačinjavalo 25 brodova sa po 8 projektila »polaris A-3« dometa 4.000 km.

bi za Nemce bilo obezbeđeno »dostojno mesto«. Oni, naime, pretenduju na jedno od najznačajnijih mesta u kontroli nad tim snagama i u odlučivanju o njihovoj upotrebi. Jer njihova formula za te snage je da pravo kontrole i odlučivanja bude uslovljeno materijalnim doprinosom za njihovo formiranje i održavanje. Pri tome su oni u određivanju svog materijalnog doprinosa vrlo široke ruke i predlažu da taj doprinos bude određen ključem po kome bi SAD učestvovala sa 35%, Savezna Republika Nemačka sa 32%, a sve ostale zemlje, uključujući i Veliku Britaniju, sa 33%.⁴⁷ To je, u stvari, zajednički američko-nemački plan.⁴⁸

Tendencija ovako predložene formule za formiranje multilateral-
nih atomskih snaga NATO-pakta je očigledna. Zato su reagovanja mi-
roljubivog sveta protiv njihovog formiranja sasvim opravdana. U
poslednje vreme se takvim reagovanjima na mogućnost da Zapadna
Nemačka dobije — bilo kojim putem — atomsko oružje u svoje ruke
pridružuju i oni koji su joj pomagali kroz čitavo posleratno vreme da
se kao vojna sila razvija i jača. Poznata su u tom pogledu reagovanja
zvanične politike Francuske, koju naročito zabrinjava mogućnost da se
multilateralne snage svedu na američko-nemački pakt. Politika Velike
Britanije je orijentisana na to da — ako već ne može da spreči formi-
ranje multilateralnih snaga — uključivanjem svih svojih atomskih
efektiva poboljša svoj položaj, a smanji uticaj Nemačke u odlučivanju
o tim snagama. I konačno, i u SAD su se pojavile kritike koje ustaju
naročito protiv ma kakve kontrole Nemaca nad atomskim oružjem.
Tako general-major SAD u penziji Džonson piše: »Britanci koji imaju
na umu prvi i drugi svetski rat plaše se da Nemačka dobije veliki ideo
u kontroli nad taktičkim nuklearnim oružjem i suprotstavljaju se sva-
čemu što bi mirisalo na ma kakvu kontrolu Nemaca nad oružjem kao
što je »peršing«, koje su im sada dale na raspolaganje SAD«. ⁴⁹

Međutim, Džonson, i pored ovog u suštini pozitivnog stava, zabo-
ravlja da ima naroda u Evropi kao što su francuski, poljski i drugi
kojima nisu na umu samo prvi i drugi svetski rat, nego i niz drugih
ratova tokom čitavog XIX stoleća koje je protiv njih vodila militari-
stička Pruska, a zatim i imperijalistička Nemačka. Zato su u tim zem-
ljama reagovanja protiv atomskog naoružanja Nemačke mnogo jača i
oštrija nego u Velikoj Britaniji i SAD.

Pod pritiskom reagovanja svetske javnosti, a posebno saveznika
u NATO, izgleda da su SAD odustale od naročito opasne formule da se
multilateralne atomske snage pretvore u američko-nemačke atomske
snage.

Međutim, imajući u vidu spregu kapitalističkih monopola SAD i
Zapadne Nemačke i uporna nastojanja vodećih političara i u jednoj i
u drugoj zemlji da se taj plan sprovede, teško je verovati da svet neće
u doglednoj budućnosti biti suočen i sa takvom stvarnošću da nemački

⁴⁷ Sandi Telegraf, London, 17. VIII 1964. god.

⁴⁸ Prema pisanju *Ekonomista* (engleskog časopisa) od 20. VI 1964. u članku *Azbuka MLE* predlog SAD je da u finansiranju učestvuju SAD sa jednom trećinom, SRN sa 1/3, Velika Britanija sa 10% tj. 13 miliona funti sterlinga.

⁴⁹ Maks S. Džonson, *Taktička atomska bomba — treba li je staviti na raspo-
laganje generalima*, časopis *US News and World Report*, od 24. VIII 1964. god.

militaristi dobiju jednu od najznačajnijih uloga u odlučivanju o upotrebi dela atomskog arsenala kojim danas raspolažu SAD i Velika Britanija. Jer, uostalom, SAD su pokazale da su spremne ispuniti svaku želju svog »najboljeg saveznika u Evropi«. Tako su SAD, izgleda, već prihvatile nemačku strategiju »isturenog položaja«⁵⁰ koja se bitno razlikuje od nekih stavova u američkoj strategiji »gradiranog zastrašivanja«. Kao što smo već videli, Nemačka je dobila od SAD rakete »sardžant«, a uskoro će dobiti i rakete »peršing«. Stalnim povećavanjem doprinosa Savezne Republike Nemačke NATO-paktu⁵¹ primoravaju se članice toga pakta da postepeno čine nove i nove ustupke pred nemačkim zahtevima.

Političke partije Nemačke i militarizam. Međutim, čitav razvoj nemačkog militarizma bi, i pored tako negativnih karakteristika, manje zabrinjavao miroljubivi svet kada bi u Nemačkoj bilo organizovanih političkih snaga koje bi vodile borbu protiv militarističkih pojava i militarizma u celini. Jer, kao što znamo, militarizam je zakonita pojava u imperijalističkom stadiju razvoja kapitalističkog društva. On se zakonito pojavljuje i u svim zemljama savremenog kapitalističkog sveta. U svakoj od tih zemalja militaristički krugovi ispoljavaju svoj agresivni duh. Danas je po manifestacijama u međunarodnim odnosima sigurno najagresivniji američki militarizam. Svaki militarizam, naročito američki, predstavlja ozbiljnu opasnost po mir u svetu. Ali manje-više u svim zemljama kapitalističkog sveta postoje i veoma jake političke snage koje se bore protiv pojava militarizma i obuzdavaju ga. U nekim zemljama te snage čak onemogućuju da se militarizam pretvori u državni sistem. U Nemačkoj, međutim, antimilitarističke snage su veoma slabe. One se pojavljuju uglavnom samo kao pojedinačni bunt pojedinih umetnika i kao malobrojne antinuklearne demonstracije. Udruženje žrtava nacizma predstavlja najbrojniju snagu koja se u Nemačkoj bori protiv pojedinih militarističkih pojava. No, ta organizacija, kao i sve druge antimilitarističke snage, nema nikakve podrške od bilo koje uticajne političke partije u Nemačkoj. To iz prostog razloga što je politika i Demohrišćanske stranke Adenauera, i Liberalne stranke Mendea, i Socijaldemokratske partije Vilija Branta, kada je reč o naoružavanju Nemačke i njenoj militarizaciji, istovetna sa politikom bonske vlade. A jedino te tri političke partije se mogu smatrati uticajnim u Saveznoj Republici Nemačkoj. Sve one, međutim, kao osnovni svoj cilj na planu međunarodnih odnosa imaju stvaranje Nemačke u granicama iz 1937. godine. Socijaldemokratska partija se, doduše, izjasnila za mirni put ostvarenja toga cilja. Ona, preko Vilija Branta, kao gradonačelnika Zapadnog Berlina, čini i veoma korisne napore da se pregovorima reše neka pitanja odnosa sa Nemačkom Demokratskom Republikom. Međutim, ni ta politička partija nije ustala protiv vojnog jačanja Zapadne Nemačke, pa čak ni protiv njenog naoružavanja atomskim oružjem, a

⁵⁰ Strategija čija je osnova da se atomsko-taktičko oružje već sada u mirnodoba isturi na istočne granice Zapadne Nemačke, »što bliže gvozdenoj zavesi.«

⁵¹ Pored toga što SRN daje najveći doprinos NATO-u u oružanim snagama (12 divizija KoV i sve snage RV i RM), ona posle SAD daje i najveći finansijski doprinos paktu. Tako su se vojni troškovi u SRN za potrebe NATO od 1961. do 1964. god. povećali za 61,8%.

ni protiv postavljanja okorelih militarista iz doba Hitlera na komandne položaje u Bundesveru. Uklanjanje admirala Cenкера, tada kapetana bojnog broda, sa položaja najodgovornijeg pomorskog oficira u Blankovom uredu 1956. godine, pod pritiskom Socijaldemokratske stranke, predstavljalo je samo beznačajnu epizodu. Jer, isti taj Cenker je, posle penzionisanja admirala Rugea, ovog puta uz naglašen pristanak Socijaldemokratske stranke, postavljen na položaj generalnog inspektora — u stvari komandanta — Bundesmarine.

U takvim uslovima, kada militarizacija Zapadne Nemačke nailazi na podršku, ili bar na prećutnu saglasnost, svih značajnih političkih faktora nemačkog društva, nemački militarizam postaje svakog dana sve opasniji za svet i milioni miroljubivih ljudi u svetu, baš zbog toga, najčešće postavljaju pitanje perspektiva svetskog mira. I razumljivo, kada se odgovor na to pitanje traži samo u sadašnjem nemačkom društvu, onda perspektive ne izgledaju svetle.

Međutim, bez imalo potcenjivanja mogućnosti ostvarenja najcrnijih perspektiva, nije nikako bezrazložno verovanje u mogućnost da se takve perspektive ipak ne ostvare. Jer, isto kao što se savremeni nemački militarizam, ovakav kakav on danas izgleda, mogao razviti samo zahvaljujući uslovima koje su stvarali najreakcionarniji monopolistički krugovi kapitalističkog sveta u celini, tako se i uspešna borba protiv militarizma, pa i nemačkog, može voditi samo na opštem međunarodnom planu. A antimilitarističke snage u svetu su danas narasle do te mere da se njihova moć mora u svakom slučaju respektovati. Pod uticajem borbe tih snaga jača i antimilitarističko raspoloženje nemačkog naroda. U tom smislu nije beznačajno zapaziti ono što ističe Hanson Boldvin u »Njujork-Tajmsu«, kada, kukajući nad činjenicom da se Bundesver danas teško popunjava podoficirskim i oficirskim kadrom, piše da su »nemačke i japanske oružane snage hendikepirane psihološkom izolacijom od svojih nacija i nedostatkom simboličnih društvenih stimulansa«. Isto tako, mada to na prvi pogled izgleda sasvim beznačajno, nije neosnovano uočiti, na primer, i to da je antinuklearni marš 1963. god. u Nemačkoj okupio samo oko 200 ljudi, a već 1964. godine preko 20 hiljada ljudi. Nisu baš sasvim beznačajne ni pojave da razvoj Bundesvera kritikuju i pojedini njegovi oficiri, kao Haje i drugi. Jer mada sve to ne predstavlja neku snagu i ne dozvoljava zaključak da je u Nemačkoj stvoren jak antimilitaristički pokret, ono ipak omogućuje da se uoči da se poznate reči druga Tita, da je u svetu došlo do historijskog buđenja stotine miliona ljudi koji su postali aktivni tvorci historije, mogu danas primeniti i na kretanje u Nemačkoj.

Pukovnik
Branko BOSANAC